

УДК 327(73)

А.М. Годлюк

*кандидат політичних наук,
молодший науковий співробітник Інституту світової економіки
і міжнародних відносин*

АНАЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ (МОЗКОВІ ЦЕНТРИ) У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

У даній статті досліджуються Аналітичні центри США (з англ. Think Tanks) та описано історію їхньої появи. Проаналізовано роль Аналітичних центрів у зовнішньополітичному, економічному житті Америки, дана їхня характеристика. Розглядаються українські Аналітичні центри та їх вплив на політичну ситуацію в Україні.

Ключові слова: аналітичні інститути, зовнішня політика США, Мозкові центри.

Після закінчення “холодної війни” в країнах Європи були створені Аналітичні центри (т.з. Мозкові центри) з вивчення ситуації і виробленню стратегії впливу США в цих країнах.

Розвиток і підтримка Мозкових центрів активно розпочалась від 1970-х років, тоді Верховний суддя Льюїс Пауел надіслав листа в Торгову Палату США із закликом знайти фінанси для створення центрів, які повинні були б донести консервативні цінності до професури і студентів. У результаті з’явилися The Heritage Foundations, Manhattan Institute for Policy Research, The American Enterprise Institute for Public Policy Research, The Hoover Institution, American Academy in Berlin (Американська академія в Берліні), яку очолює Генрі Кіссінджер, United Institute of Peas (Американський інститут Світу) займається проблемами Балкан і Близького Сходу, Open Republic Institute (Інститут “Відкрита Республіка”) займається проблемами економічної взаємодії між Сходом і Заходом. Частина таких центрів фінансується урядом на основі

розміщення замовлень на дослідження і розробки, але більшість центрів працює за кошти спонсорів.

Аналітики центрів готують документи і проводять “дослідження” на замовлення великих корпорацій, політичних партій, членів Сенату і Конгресу США. Після посилення виборчого законодавства, коли різні політичні організації були обмежені у фінансуванні на рекламу кандидатів, “Мозкові центри” стали одним з основних джерел підтримки кампаній, крім виборчих фондів. Не займаючись рекламою, центри активно впливають на СМІ як “незалежні експерти”.

Варто зазначити, що соціологічні дослідження і розробки таких центрів, як Американська рада з науки і здоров'я (American Council on Science and Health), Центр дослідження народонаселення і безпеки (Center for Research on Population and Security), Федерація американських учених (Federations of American Scientists) та інші центри, значно вплинули на політику Білого Дому за останні 50 років. У кожній галузі існують власні центри, у військовій галузі в США варто відзначити діяльність American Defense International, у якому працюють колишні чиновники Білого Дому, Пентагону і Конгресу США.

Можна говорити про те, що саме в стінах Мозкових центрів, розробляються нові економічні моделі, концепції державного розвитку і національної безпеки, і про те, що вони працюють винятково на американські інтереси.

Актуальність даної статті полягає в тому, зростаюча роль, яку американські аналітичні центри відіграють у зовнішній політиці і політиці в галузі національної безпеки є природною реакцією на посилення за останні піввіку участі Сполучених Штатів у міжнародних справах. Крім того, вони відіграють важливу роль у внутрішньополітичній взаємодії щодо питань зовнішньої політики.

Зокрема, питанню про вплив аналітичних центрів на політику США присвячені праці Ж. Джеймса, М. Гана, Р. Кента, Б. Вагнер.

Серед українських дослідників, які присвятили свої праці цій проблематиці, можна виділити В. Білецького, М. Степаненко, С. Костюка, О. Барановського, А. Гриценка.

Мета статті полягає у встановленні ролі Аналітичних центрів у зовнішньо-політичному, економічному житті Америки, дати їхню характеристику. Розглянути українські Аналітичні центри та їх вплив на політичну ситуацію в Україні.

Як *методологічну основу* використано загально-аналітичні методи досліджень.

Аналітичні центри, також Мозкові центри (англ. *Think Tanks*) – це недержавні дослідницькі організації, які зосереджують власні зусилля в галузі гуманітарних наук – політики, економіки, соціології, права тощо. Think Tanks зачисляють до “п’ятої влади” (після законодавчої, виконавчої, судової та ЗМІ). Найбільшого розвитку Мозкові центри набули в західному світі і, насамперед, у Сполучених Штатах Америки. За домінантними цільовими галузями діяльності Мозкові центри можна поділити на:

- дослідницько-видавничі;
- лобістські;
- правозахисні;
- культурологічні;
- цільові [1].

Майже всі вони реалізують оригінальні дослідження та освітні програми, спрямовані на навчання та здійснення впливу на політиків і осіб, які формують громадську думку з широкого кола економічних, соціальних, політичних, екологічних питань і проблем безпеки. Крім того, вони виступають особливим інструментом суспільного контролю, а відтак, і беруть участь у визначенні та представництві певних цілей і цінностей суспільства.

Відразу слід зазначити, що американські аналітичні корпорації являються певною системою інститутів, які за масштабами діяльності не мають аналогів у інших країнах. Бурхливий розквіт науково-дослідних і політичних інститутів в США почався лише після Другої світової війни, коли стало зрозумілим, що віднині США повинні бути глибоко і постійно втягнуті в події, які відбувалися за кордоном, і що їм доведеться в більшій мірі як керувати створенням і забезпеченням ефективної роботи нових міжнародних інститутів (ООН, Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд і Генеральна угода з тарифів і торгівлі), так і відбивати зростаючий виклик з боку СРСР через об'єднання демократичних держав. Тож США потребували детально розробленої глобальної стратегії, що й визначило смислове призначення Мозкових центрів – аналітичних центрів [2].

У США працює близько 1200 аналітичних центрів. Центри самого уряду США налічують близько 5000 працівників і мають фінансування близько 1,5 млрд. дол. щорічно. При університетах працює майже 600 Think Tanks. І ще 600 є незалежними громадськими організаціями. Більшість найвпливовіших Think Tanks працюють у Вашингтоні. Засновниками й опікунами аналітичних центрів є відомі політики, скажімо, Інститут за підтримку демократії (National Endowment for Democracy), заснований у 1983 р. З. Бзежинським і М. Олбрайт.

Мозкові центри можна означити й ідейним складником міжнародної потужності Сполучених Штатів. Тут процес виробництва стратегічних ідей тісно поєднаний із прикладною орієнтацією на отримання конкретних соціально-економічних та політичних результатів. Не є таємницею, що провідні аналітичні центри перебувають під прямим впливом, насамперед, державних інтересів. Також не є таємницею й тісний зв'язок значної частини дослідницько-аналітичної проблематики з інтересами великого американського бізнесу. Усе це засвідчує

залучення до процесу вироблення зовнішньополітичних рішень різних найпотужніших і найдинамічніших соціальних груп американського суспільства. Зважаючи на ту унікально важливу роль, яку відіграють Think Tanks у США, зупинимося на них докладніше.

Одним з найвпливовіших аналітичних центрів США є The Heritage Foundation (“Спадщина”). Це стратегічний дослідницький інститут, що займається широким спектром питань громадської політики [3]. Організація володіє широкою інформаційною мережею, має 5 Інтернет-серверів. Heritage Foundation розробив моделі пенсійної системи, модель американської економіки, модель родини. Ідея інституту – побудувати статистичну модель суспільства і забезпечити доступ до неї широкої громадськості. Фундація видає низку аналітичних досліджень, з найвідоміших – щорічний “Index of Economic Freedom”, ”Політичні експерти 2000”, “Мандат на лідерство” (рекомендаційні матеріали для кандидатів у президенти США).

Центр міжнародних приватних підприємств (Center for International Private Enterprise) проводить та поширює дослідження з реформування ринку та розвитку демократії. Бере участь у фінансуванні понад 90 новостворених проектів розвитку ринку. Пріоритетними галузями досліджень у країнах пострадянського простору можуть бути “молодь і бізнес”, “старопромислові регіони”, “корупція і шляхи її подолання” тощо.

Важливу роль серед американських Мозкових центрів відіграє Інститут Брукінгса (The Brookings Institution) – національний інститут передових досліджень, заснований 1918 року. Його діяльність поєднує академічні та громадські стратегії. Дослідження проводяться в галузях економіки, політики, законодавчої сфери та “третього сектору”. Центр видає журнал накладом 12000 примірників. Відстежує ситуацію

і розвиток Think Tanks у світі. Президентом Центру є Строб Талботт, колишній заступник держсекретаря США.

У вивченні міжнародної економічної політики значний вплив має Інститут міжнародної економіки (Institute for International Economics) – приватний некомерційний незалежний дослідний інститут, у якому аналітики займаються економічним аналізом, проблемою глобалізації, перспективним прогнозуванням. Річний бюджет інституту становить 6 млн. дол. США. Поміж відомих праць Інституту відома праця “Запобігання апокаліпсису (дві Кореї)” [4].

SATO-Institute – одна з провідних дослідних неполітичних організацій у Вашингтоні. Досліджує проблеми економіки, видає книги, журнали, проводить конференції. Приклад доробку організації – книжка “Глобальний капіталізм”. Стоїть на жорстких позиціях щодо МВФ, USAID та інших організацій, які опікуються трансформаційними процесами в країнах пострадянського простору. Позиція SATO – менше опікати “нові демократії” на теренах колишнього СРСР. Партнер SATO є і в Україні – The Ukrainian Center for Independent Political Research (Український незалежний центр політичних досліджень) – неурядова позапартійна неприбуткова аналітична інституція, місія якої – просування цінностей і процедур демократії в поле публічної політики та управління, з’явилася 1991 року, УНЦПД є однією із провідних недержавних аналітичних установ [5].

Ще одним цікавим прикладом з огляду на посилення процесів глобалізації у світовому розвитку можна визначити діяльність Інституту міста (The Urban Institute) – заснованого в 1968 році. Він є некомерційною організацією, яка зосереджує увагу на проблемах суспільства, зокрема, проблемі житловлаштування, демографії, експертному обслуговуванні. В інституті працює 400 працівників. Річний бюджет організації – 70 млн. дол. США.

Центр фондаций (The Foudation Center) має місію збору, організації, аналізу та поширення інформації про фундації, корпоративне надання грантів. Розробляє питання створення грантів і розробки пропозицій. Рада фондаций (Council of Foudations) об'єднує близько 2000 організацій-грантодавців у всьому світі. Головна діяльність пов'язана з різноманітною інформацією для “давачів” грантів. Приклад діяльності – проект “Крила” (всесвітня ініціатива для підтримки творців грантів). Рада фондаций – не є аналітичним центром. Аналогом Ради фондаций в Європі є Європейський центр фондаций [6].

Досить важливим напрямком функціонування американських аналітичних центрів є діяльність цільових Think Tanks, які поширюють у США, насамперед, цільовим чином – в урядових структурах, у Конгресі, серед мас-медіа – аналітичну інформацію.

В Америці створені й українські Аналітичні центри, які відіграють значну роль у політичному та економічному житті країни. Це, насамперед, Національна інформаційна служба України та фундація Україна-США. Українська національна інформаційна служба (Ukrainian National information service – UNIS) – недержавна некомерційна організація, заснована в США, метою якої є збір інформації, проведення досліджень і поширення інформації про Україну в США. Прикладом діяльності служби є організація і проведення 2000 року конференції “Прагнення України до зрілої державності” (80 доповідей).

Фундація Україна-США (US-Ukraine Foundation) – недержавна некомерційна організація, заснована в 1991 році з метою сприяння розвитку демократії, стимулювання реформуванню вільного ринку та зміцненню прав людини в Україні. Має 12 штатних працівників у Вашингтоні і 30 – у Києві. Фундація виходить з розуміння України як ключової ланки стабільності в регіоні Східної Європи. Програми US-Ukraine Foundation: заснування і підтримка Інституту ім. П.

Орлика (Київ), розвиток в Україні НДО (програма партнерства громад). Планує підтримку кредитних спілок в Україні [7].

Серед аналітичних центрів, які були створені в Україні, найпотужнішими є Інститут євро-атлантичного співробітництва (ІЄАС), Інститут європейської інтеграції (ІЄІ), Товариство зовнішньої політики України (ТЗПУ), Центр стратегічних досліджень (ЦСД), Асоціація розвитку та безпеки (АРБ), які фінансуються в основному ззовні.

З таких українських Мозкових центрів, які зараз успішно працюють і відіграють помітну роль у політичному й економічному житті України, окреслюємо такі:

- Міжнародний центр перспективних досліджень, заснований у 1993 році, який здійснює аналітичні дослідження економіки України;
- Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова – неприбуткова громадська організація, яка здійснює дослідження в таких сферах: внутрішня політика, соціально-економічний розвиток України, енергетика, державне управління, міжнародна економіка, зовнішня політика, національна безпека й оборона, військове будівництво, міжнародна і регіональна безпека, миротворча діяльність;
- Молодіжний центр політики та інформації (МЦПІ), заснований 2002 року, є найвідомішим українським аналітичним центром у сфері реалізації державної молодіжної політики в Україні;
- Інститут трансформації суспільства (інститут О. Соскіна) заснований у 1994 році. Проводить дослідження в галузі економічних реформ, політичної трансформації суспільства, соціології, державного управління і національної безпеки, геополітики;
- Центр інновацій та розвитку заснований у 1996 році. Основний напрям діяльності центру – розвиток “третього сектору” в Україні.

Вартий уваги той факт, що рівень вітчизняних аналітичних центрів навіть вищий, ніж це можуть забезпечити іноземні Think Tanks, у даному випадку це обумовлено фаховим рівнем вітчизняних спеціалістів.

Що дійсно відрізняє Мозкові центри в США, окрім їх великої кількості, так це ступінь активної участі багатьох з них у політичному процесі. Від аналогічних структур в інших частинах світу американські Мозкові центри відрізняються не тільки високим рівнем фінансування деяких з них, але й здатністю американських Мозкових центрів прямо і побічно брати участь у формуванні політики і готовність політиків звертатися до них за порадою. Констатація даного факту приводить окремих дослідників до висновків, що ці структури справляють сильний вплив на формування державної політики [8; 9].

Зростання тієї ролі, яку американські аналітичні центри відіграють у зовнішній політиці і політиці в галузі національної безпеки, є природною реакцією на посилення за останні піввіку участі Сполучених Штатів у міжнародних справах. Аналітичні корпорації виконують важливу функцію у процесі підготовки американських керівників, формуванні зовнішньої політики та політики безпеки, підкріплюючи, таким чином, діяльність державних структур. Крім того, вони відіграють важливу роль у внутрішньополітичній взаємодії щодо питань зовнішньої політики, залученні зацікавлених соціальною політикою лідерів найрізноманітніших професій, освідченні американської громадськості. Отже, аналітичні центри дійсно стали винятковим складником у формуванні зовнішньої політики США, визначенні ролі Америки в зовнішньому світі.

Література

1. Білецький В.С. “Мозкові центри” в США / В.С. Білецький // Схід. – 2000. – №. 6. – С. 32–33.

2. Білецький В.С. Аналітичні центри в сучасному світі / В.С. Білецький // Науково-технічна інформація. – 2002. – № 2. – С. 60–63.
3. James G. Think tanks and civil societies / James G., Gann Mc., Kent R. – New Brunswick (U.S.A.) and London (UK), 2000. – 617 p.
4. Keenan K. Peterson Institute for International Economics Ranked Top Think Tank in World: Most Bang with Least Budget [Електронний ресурс] / Katharine Keenan // News Release. – 2009. – January. – Режим доступу: <http://www.piie.com/publications/newsreleases/newsrelease.cfm?id=143>
5. Неурядові аналітичні центри в Україні: пропозиція і попит [Електронний ресурс]: (аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 10. – С. 3–24. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php?y=2003&cat=68>
6. <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php?y=2003&cat=68>
7. The Foundation 1000: Catalog of Fundraising & Nonprofit Development Resources 2000/2001). – Washington D.C. : The Foundation Center, 2000.
8. Зовнішня та безпекова політика України: річна аналітична доповідь Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України. – К., 2001. – С.15.
9. The role of think tanks in U.S. foreign policy [Електронний ресурс] // U.S. Foreign policy Agenda. – Department of State. – 2002. – 46 p. – Режим доступу : <http://www.state.gov/policy/>

This article investigates the US Analytical centers (eg. Think Tanks) and describes history of their appearance. The role of Analytical centers is analyzed in article in outwardly-political, economic life of America, their description is given. Ukrainian Analytical centers and their influence on a political situation in Ukraine are examined here.

Key words: analytical institutes, foreign policy of the USA, Think Tanks.

В статье исследуются Аналитические центры США (с англ. Think Tanks) и описана история их появления. Проанализирована роль Аналитических центров во внешнеполитической, экономической жизни Америки, дана их характеристика. Рассматриваются украинские Аналитические центры и их влияние на политическую ситуацию в Украине.

Ключевые слова: аналитические институты, внешняя политика США, Мыслительные центры.